

NOVGOROD I KRONİĞİNDE İSTANBUL'UN LATİNLERCE İŞGALİ İLE İLGİLİ KAYITLAR

Altay Tayfun Özcan*

Özet

IV. Haçlı seferi İstanbul'un tarihte eşi benzerini görmediği bir yıkımla neticelendi. Dahası İstanbul tarihinde buna benzer bir yıkımı asla görmedi. Kutsal topraklara ulaşmayı amaçlayan Latin baronları hedeflerini Bizans prensi Aleks'in yanlarına gelmeleriyle değiştirdiler. O Latin baronlarına Bizans imparatoru olabileceğini ve eğer kendisine yardım ederlerse Kudüs'e ulaşmak için ihtiyaç duydukları parayı kendilerine temin edeceğine dair yemin etti. Fakat Aleks, tahta oturmasından sonra söz verdiği parayı kendilerine ödemedi. Bunun üzerine Latinler kenti ele geçirecek ihtiyaçları olan parayı kenti yağmalayarak elde etmeye karar verdiler. Nihayetinde 9 Nisan'da kenti ele geçirebildiler ve kenti yağma ettiler. Bu hadiseleri büyük oranda Latin kaynaklarından öğreniyoruz. Fakat bunlar Latin yağmasını ifadede yetersiz kalmaktadır. Kentin yağmalanmasını daha çok Khoniates'in Historyası'ndan öğreniyoruz. Bundan başka Novgorod I. kroniğinde de kıymetli bilgiler mevcuttur. Meşhur Rus kroniği IV. Haçlı seferiyle ilgili başlangıcından sona ermesine kadar çok önemli bilgiler vermektedir. Buradaki kayıtlar Haçlıların seyahati, amaçları, Bizans hanedanının amaçları, Bizanslıların işgale karşı tepkileri, yaşanan mücadeleler, yağma ve diğer hususlar açısından son derece değerlidir. Bunlar arasında Aya Sofya'da bulunan Hıristiyanların kutsal emanetlerinin çalınmasıyla ilgili olarak verilen bilgiler dikkat çekicidir. Bu hususlardan ötürü Novgorod I. kroniğinin 1204 senesi kayıtları kentin işgali ve yağmalanması açısından önemlidir.

Anahtar kelimeler: İstanbul, Haçlılar, Bizans, Latinler, Aya Sofya.

Abstract

Novgorod I Chronicle's Records on Latin's Invasion of Constantinople

The Fourth Crusade expedition caused with enormous destruction in Istanbul. Moreover that city has never seen a similar devastation in its history. Latin barons whose aim was to reach the holy lands changed their aims with the joining of Byzantine Prince Alex. He promised Latin barons that he might be Byzantine Emperor and if they helped him he could give some funds that they needed to reach Jerusalem. But Alex, after seizing the throne didn't pay their funds as he'd promised. Thereupon Latin decided to take over the city. Finally on 9th April, they captured Istanbul and plundered it. We are learning on these events mainly from Latin sources. But their information is too limited to show Latin's plunder. We learn this loot especially from Khoniates's

* Dumlupınar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Araştırma Görevlisi, Kütahya.

Historia. Besides, Novgorod First Chronicle contains some valuable information. Famous Russian Chronicle gives very valuable information on the fourth Crusade from beginning to the end. These entries are very precious about voyage of Crusaders, their aims, purpose of Byzantine dynasty, reaction of Byzantine people to invasion, struggles, pillages and other things. Particularly, looting of holy relics and valuable objects in St. Sofia Church attracts attention. For these reasons Novgorod First Chronicle's entries are very valuable to understanding of the invasion and destruction of that city in 1204.

Key Words: Istanbul, Crusaders, Byzantine, Latins, St. Sofia.

Önceki Haçlı seferlerinin aksine Hıristiyan topraklarını hedef almasıyla bilinen IV. Haçlı seferi, İstanbul'un tarihin hiçbir döneminde yaşamadığı bir yıkımla neticelendi. Modern tarihçiliğin ilk temsilcilerinden Gibbon kent içindeki yıkım ve katliamlara büyük yer ayırarak "ellerin büyüklüğü ve gücüne göre" İstanbul'un yağmalandığını ifade ile kentteki yağmanın boyutlarını ile getirmeye çalışırken Haçlı Seferleri ile ilgili yaptığı çalışmalarla tanınan S. Runciman ise yaşananları insanlığa karşı işlenen en büyük suç olarak telakki etmiştir¹. Bu ve bunun gibi çalışmalardan İstanbul'un yıkımı ve yağmalanmasının batı zihninde, giderek artan bir suçluluk hissi yarattığı anlaşılmaktadır. Konuyu inceleyen tarihçiler, XIX. yüzyılda yaşananların utancını atmak istercesine hadiseleri "kaza" olarak nitelendirirlerken, XX. yüzyılda ise Latin baron ve askerlerinin açgözlülüklerine daha fazla yer ayırmışlardır².

IV. Haçlı Seferi ile ilgili en esaslı kaynaklar Latince ve eski Fransızca kaynaklardır. Bunlar arasında Villehardouin ve Kont Hugh'un yazdıkları ile anonim İstanbul'un Yıkımı Hikâyesi önemli bilgiler içermektedir. Bizanslı tarihçi Honiates'in tarihindeki malumat da kıymetlidir. Buradaki kayıtlar, işgal esnasında kentin umumi havasını yansıttığı gibi yazarın bizzat yaşadığı bir takım hadiseleri de ifadeyle eşsizdir. Latin ve Bizans kaynakları haricinde Rus kaynaklarında da IV. Haçlı Seferi ile ilgili bilgiler bulunmaktadır ki bunlardan en önemlisi Novgorod I. Kroniğindeki kayıtlardır. Buradaki bilgiler bir takım eklemeler ve çıkarmalarla Nikon, Sofiskiy ve Voskrosenskiy kronikleri gibi diğer ilk Rus kroniklerinde de tekrarlanmıştır. Bu tekrarlar, Rusların IV. Haçlı Seferleri ile ilgili bilgileri doğrudan Novgorod I. Kroniğinden öğrendiklerini göstermektedir.

¹ Gibbon, 1837, 1072; Runciman, 1992, 114.

² IV. Haçlı Seferine ilişkin batıdaki bu bakış açısı farklılıklarına S.İ. Luçitskaya, söz konusu sefere ilişkin Rus bakış açısına dair yazdığı bir makalesinde etraflı bir şekilde değinmiştir. Bk. Luçitskaya 2006, 110-112.

Novgorod I. Kroniği yazarı bilgilerini nereden aldığını ifade etmemişse de muhtemelen bilinmeyen bir Bizans kroniğinden tercüme edilmiştir³. Bunun haricinde yazar bazı Latince eserler de kullanmış olabilir. Mesela yazarın vermiş olduğu kimi bilgilerle, İstanbul'un Yıkımı Hikâyesinin bazı kayıtları şaşırtıcı derecede uyusmaktadır. Bu durum yazarın söz konusu kaynağı doğrudan görmemişse de bunun kullanıldığı bir eseri okuduğu yönünde şüphe uyandırmaktadır. Yine de bu konuda bir inceleme yapmadan bir hüküm vermek doğru değildir.

Novgorod I. Kroniğinde verilen bilgilerin IV. Haçlı Seferi, özellikle de İstanbul'un ele geçirilmesi ile ilgili önemli bir yer tuttuğuna değinen ilk Batılı âlim, tespit edebildiğimiz kadarı ile, Rus asıllı A.A. Vasiliev'dir. O, Bizans İmparatorluğu Tarihi ismini taşıyan eserinde söz konusu kaynaktaki bilgilerin önemini ifade etmekten başka, bazı bilgilerin hiçbir kaynakta belirtilmediğine dikkat çekmektedir. Yine Vasiliev'in ifadelerine göre burada verilen bilgiler, Rus bakış açısını yansıtması açısından da son derece önemlidir. Yazar eserini yazdığı döneme kadar Batıda bu kaynakta verilen bilgiler üzerinde hiçbir araştırma yapılmamış olduğuna dikkati çekerek, araştırmacıları Novgorod I. Kroniğini tetkik etmeye sevk etmiştir⁴. Vasiliev'in tanıtması sayesinde olsa gerek, XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Bizantinisler ve Haçlı Tarihi uzmanları Novgorod I kroniğini ana kaynak olarak kullanmak konusunda daha istekli davranmışlardır⁵. Bu açıdan bakıldığında Vasiliev'in amacı gerçekleştirilmiştir diyebiliriz. Batıda durum bu şekilde olmasına karşın Novgorod I. Kroniğindeki kayıtlar daha XIX. yüzyılda Rus Bizantinistler tarafından kullanılıyordu. Öyle ki Medovikov ve Uspenskiy gibi dünyaca meşhur Rus Bizantinistleri buradaki kayıtlara en az Latin kayıtlarına olduğu gibi sık değiniyor ve güvenilir buluyorlardı. Hatta bu âlimler İstanbul'daki

³ Bilyaev, 1852, 43. Ruslar arasında Grekçe bilen kimselerin sayısı kroniğin yazıldığı dönemde çok olmamasına rağmen çok sayıda Grekçe metnin tercüme edildiğini biliyoruz. Bu durum, kronikteki bilgilerin tercüme yoluyla Rusça'ya kazandırıldığını desteklemektedir. Ortaçağlarda Grekçeden yapılan tercüme faaliyetleri ile ilgili olarak bk. Filaret, 1850, 54-64. Bunu Khoniates'in Tarihindeki bir kayıt da desteklemektedir. Buradaki kayıtta yazar, "Lir'in müziğine sözlerle eşlik edip felaketleri anlatan bazı insanlardan hiç bahsetmek istemiyorum. Senin çektiklerini içki içerek sanki neşeli bir parçaymış gibi terennüm edenlerden ve senin kaderini komediye çevirip hikâye edenlerden, sana elleri ve ayakları ile darbe edenlerden, çürükler meyanda getirenlerden, günün her saatinde gözüne yumruk atanlardan söz etmeyeceğim." diyerek bazı kimselerin kentin ele geçirilişiyle ilgili eserler verdiklerinden bahsetmektedir. Bu kayıt Khoniates'in eserinden daha başka Grekçe eserlerin verildiği için bir delil teşkil etmektedir. Bk. Demirkent, 1994, 153, 154. Herhalde Novgorod I kroniğindeki bilgiler bu çalışmalardan birisinin Rusça tercümesidir.

⁴ Vasiliev 1971, 455, 456.

⁵ Noble 2001, 403.

yağma ile ilgili Latin kaynaklarındaki kıt bilgileri Novgorod I. Kroniğindeki bilgilerle karşılaştırıyorlar ve Latin kaynaklarının eksikliklerini ortaya çıkarmaya çalışıyorlardı. Gerçekten de Latin kaynakları bir iki cümle hariç kentteki yıkım ve yağmanın boyutlarını ortaya koymakta yetersiz kalmışlardır. Buna karşın Novgorod I. Kroniğinde detaylı diyebileceğimiz bilgiler bulunmaktadır.

Ankara Üniversitesi'nden Ayşe Pamir Dietrich'in Novgorod I. kroniğindeki bilgilerle ilgili değerlendirmeleri önemlidir. Yazar bir makalesinde Bizans ve İstanbul ile ilgili bilgi veren Rus kaynaklarındaki bilgilerin genel bir değerlendirmesini yaparak, Bizans çalışmalarında Rus kaynaklarının birden fazla nedenle önemli olduğunu gerekçeleriyle ortaya koymuştur. Novgorod I kroniğinde İstanbul'un ele geçirilmesi ile ilgili bilgileri değerlendirirken özellikle kent toponomisi ile ilgili bilgilerin son derece önemli olduğunu ifade ederek kaynağın bir başka açıdan da önemli olduğuna işaret etmektedir⁶. İşte gerek Vasiliev'in gerekse de Pamir-Dietrich'in göz önünde bulundurduğu hususlar, söz konusu kroniği IV. Haçlı Seferi için ana kaynak olarak ele alınması lazım geldiğini göstermektedir.

Biz Haçlı Seferi ile meşgul olmamakla birlikte, bir süredir Rus kaynakları ile ilgili yaptığımız çalışmalar dolayısı ile ülkemizde az bilinen bu önemli kaynaktan geçen bilgileri IV. Haçlı Seferi ile ilgilenen araştırmacıların dikkatine sunmayı amaçladık. Bunun yanında metnimizdeki kimi bilgiler yeri geldikçe, Latin ve Bizans kaynaklarındakilerle karşılaştırılıp dipnotlarda tartışılmıştır.

METİN

6712 Senesi. Aleks kör edilmiş kardeşi İsak'ın çarlığı döneminde İstanbul'da hüküm sürüyordu⁷. O (daha sonra) İmparator oldu ve İsak'ın oğlu Aleks'i⁸ yüksek surlardaki gözetleme kulelerine⁹ kapattı. (Aleks) Bu yüzden

⁶ Pamir-Dietrich 2006, 228, 229.

⁷ Aleks'in tahtı ele geçirmesi için bk. Hassey 1969, 148.

⁸ Pears'a göre bu esnada 14 veya 15 yaşında bulunuyordu. Pears 1886, 275.

⁹ "Strajiye" kelimesi için bk. Sreznevskiy, 1912, 534. Khoniates İsak'ın kapatıldığı hapisaneyi "iki sütun adı verilen yer" olarak tarif etmektedir. Eseri tercüme eden Işın Demirkent, buranın şimdiki Beşiktaş olduğunu ifade etmektedir. Bk. Demirkent 1994, 102.

dışarı çıkamadı. Zaman geçti, İsak, oğlunun kapalı tutulduğu hapisneden¹⁰ kendisinden önce serbest bırakılması için onunla ilgili dua etmeye cüret etti. Ve İsak, kardeşini ikna etti. O ve (İsak'ın) oğlu tahtı ele geçirmeye kalkışmayacakları (karşılığında) hapisneden serbest bırakılması ve dilediği yere gitmesi hususunda uzlaşmaya vardılar. Çar Aleks, kardeşi İsak ve oğlunun kendisiyle uzlaşmaya varmalarından ötürü onlarla ilgili hiçbir endişeye kapılmadı. (Ancak) Sonra İsak tahtı ele geçirmeye kalkıştı¹¹ ve oğlunu (bu hususta) bilgilendirdi, gizlice ona (haber) gönderdi ki şu şekildeydi: “Kardeşim Aleks ile iyi geçiniyorum, onu dinsizlikten kurtardım, o ise bana karşı kötülük yaptı, beni kör etti, Çarlığımı ele geçirdi.”. Ve onun oğlu, babası gibi yükselmek istedi ve (baba ve oğul) Aleks'in kentten dışarı nasıl çıkacağı, uzak ülkelere gideceği ve oralarda Çarlık arayacağını düşündüler. Ve (Aleks bir) gemiye bindi, (ardından) bir varile yerleşti ki üç tarafı vardı, bunlardan birisinin sonu arkasında İsakoviçlerin oturduğu (yer), diğeri ise suydu, bu da kapak(lıydı): başka türlü kentten ayrılması mümkün değildi, bu yüzden Grek topraklarından (bu şekilde) çıktı. Çar bunu fark etti (ve) onu aramak (için bazı kimseler) gönderdi; ve (bu kişiler) onu pek çok yerde aradılar, (sonunda da) bulunduğu gemiye geldiler ve tüm her yeri aradılar, varildeki kapağı kaldırdılar ve suyun akışını gördüler, dışarı gittiler ve onu bulamadılar. Ve böylelikle (Aleks) Isakoviç (kentten) ayrıldı¹² ve eniştesi Alman Çarı Filip'e gitti¹³. Alman Çarı (da onu) Roma'daki Papa'ya yolladı¹⁴ ve (onlar ondan) Çargrad üzerine savaşa

¹⁰ Metinde kelime korunaklı yer manasına gelen “*Tv'rd*” ile ifade edilmiştir. Ancak biz burada kelimeyi “hapisane” olarak kullanmakta bir mahzur görmedik. Kelime için bk. Sreznevskiy 1912, 942.

¹¹ Khoniates'in verdiği bilgilere göre İsak bu esnada özellikle Alman İmparatoru Philip'in eşi olan kızı Eirene'ye mektuplar göndererek intikamını almasını istiyordu. Demirkent 1994, 103.

¹² Onun bir gemiyle kentten ayrıldığından Khoniates ve Villehardouin de bahsetmişlerdir. Ancak bunlardan Villehardouin bunun ne şekilde olduğundan bahsetmez. Marziats 1921, 18. Bizans tarihçisi Khoniates ise Aleks'in amcasıyla kentten ayrıldığı bir sırada firar ettiği ve bir kayık vasıtasıyla Büyükçekmece açıklarındaki bir Pisa gemisine geldiğinden bahseder. Ancak burada onun varile saklandığından bahsedilmeyerek Pisalı bir denizci kılığına girdiğinden ve ancak bu şekilde İmparatorun görevlilerinden saklandığından bahsedilir. Buradaki kayıt için bk. Demirkent 1994, 105. İfadenin değerlendirilmesi için bk. Pears 1886, 274; Mcneal ve Wolff 1969, 171.

¹³ Diğer kaynaklarda çeşitli tarihler verilmiştir. Buna göre onun Alman İmparatorunun yanına varması 1201 yazı ile 1202 başı arasında bir tarih olduğu anlaşılmaktadır. Mcneal ve Wolff 1969, 172.

¹⁴ Latin kaynakları ve Khoniates, onun Papa'ya gönderildiğinden bahsetmezler. Bundan ötürü Novgorod I kroniğindeki bu bilgiyi şüpheyle karşılıyoruz. Bu meseleye temas eden P. Medovikov ise buradaki bilgiyi doğru olarak kabul eder ve Aleks'in Papa'nın yanına gittiğini bildirir. Bununla birlikte o, Aleks'in, ilk önce Papa'nın yanına, sonrasında ise Alman kralının yanına gittiğinden bahseder. Medovikov 1849, 5. III. Innocent ile ilgili bir çalışma yapan Moore ve IV. Haçlı Seferine dair önemli bir çalışmanın sahibi olan Pears da Aleks'in Papa'nın

girişmeleri (gerektiğini) öğrendiler, (Aleks) Isakoviç şunları söyledi: “Konstantin kentindeki herkes benim Çarlığımı istemektedir”¹⁵. Böylelikle onu tahta (=Bizans tahtına) gönderdi, aynı zamanda Kudüs’e yardım için gitti¹⁶. (Papa dedi ki): “Eğer (kentliler) onu kabul etmezlerse, onu bana tekrar gönderin, ancak Grek topraklarını tarumar etmeyin”¹⁷. Fakat Latinler¹⁸ ve tüm komutanları (Aleks) Isakoviç’in teklif ettiği altın ve gümüş(ü elde etmeye) karar verdiler¹⁹, Çar ve Papa’nın emrini unuttular. İlk önce Haliç’e²⁰ geldiler²¹,

-
- yanına gittiğini ifade ederler. Ancak onlar Medovikov’dan farklı olarak Aleks’in Alman kralı tarafından Papa’ya gönderilmiş olduğunu ileri sürerler. Moore 2003, 108; Pears 1886, 280, 281.
- ¹⁵ Kont Hugh’un kayıtlarından anladığımız kadarı ile Haçlılar Aleks’in kentin önüne geldiğinde halkın kollarını açarak ona koşacaklarını zannettiklerini ifade ederek bunun gerçekleşmediğinde duydukları hayal kırıklığından bahseder. Andea 2000, 185. Benzer bir kayıt Villehardouin’de de bulunmaktadır. Burada verilen bilgilere göre Haçlılar kentin önüne gelmişler ve liderleri Aleks’in geldiğini kentlilere haykırmışlar, ancak kentliler buna karşılık vermemişlerdir. Ona göre kentliler İmparatorun baskısından korktuklarından onun yanına gelmemişlerdir. Marzials, 36. Ayrıca bk. Runciman 1992, 105. IV. Haçlı Seferinden sonra eserini kaleme alan Robert de Clari de Aleks’in halka gösterildiğinden ve halkın kendisini tanımadıklarını ifade ettiklerinden bahsetmektedir. Buradaki kayıt için bk. Pears 1886, 306. Aleks’in kentlilere liderleri olarak sunulması ile ilgili söz konusu kayıtlar, Novgorod I. Kroniğinde Aleks’in Latinlere kentlilerin kendi İmparatorluğunu istedikleri kaydının doğruluğunu göstermektedir. Oysaki yukarıda isimlerini verdiklerimizin haricindeki Latin kayıtlarında onun böyle bir söz söylediğinden bahsedilmez.
- ¹⁶ Onun Kudüs’e Latinlerle birlikte gideceğine dair tek malumat Soissons Anoniminde bulunmaktadır. Bu kayıt için bk. Andrea 2000, 233. Bu konuda ayrıca bk. Queller vd 1974, 452.
- ¹⁷ İstanbul’a saldırılmaması hususunda Papa III. Innocent’in birden fazla emir yayınlattığını biliyoruz. Buna göre Papa sefere çıkılması esnasında Hıristiyanlara zarar verilmemesini telkin etmiş ve Haçlı ordusunun İstanbul’a doğru ilerlemesi karşısında bu isteğini hatırlatmıştır. Yine ayrıca Papa Bizans İmparatorunun suç işlediğini kabul etmekte, ancak “onların günahlarını yargılamanın kendi işleri olmadığı” ifade etmiştir. Andea 2000, 60-64. Ayrıca Moore 2003, 120.
- ¹⁸ Osmanlı Türkçesinde Frank olarak karşılayabileceğimiz Fryazi kelimesini Latinler olarak ifade ettik.
- ¹⁹ Novgorod I kroniğinde Aleks’in onlara altın ve gümüş cinsinden zenginlik teklif ettiği hakkında ayrı bir bahis açmadan bu yeminden bahsederler. Aleks’in bu şekilde bir yemin ettiği Villehardouin’in kaydında da bulunmaktadır. Burada verilen bilgilere göre Aleks Haçlılara 200.000 gümüş para vereceği ve yiyecek ve barınma yardımı yapacağı hususunda yemin etmiş ve ayrıca onlarla birlikte, herhalde Türklere karşı onlara yardım etmek niyeti ile, “Babil”e kadar refakat edeceğini beyan etmiştir. Marzials 1921, 23. Kont Hugh da kendilerine para ve sair tekliflerin sunulduğunu ifade eder. Ancak o rakamı 100.000 gümüş olarak bildirir. Andrea 2000, 189. Para ile ilgili olarak Halberstadt Piskoposu’nun Faaliyetleri isimli kaynaktan da bilgi bulunmaktadır ki rakam burada da Villehardouin’in seyahatnamesindeki gibi 200.000 olarak ifade edilir. Aynı zamanda bunun yanına rakam zikretmeden Latinlerin istedikleri yere gitmeleri için Venediklilerce talep edilecek parayı da eklemektedir. Bk. Andrea 2000, 253. Bunun yanında Villehardouin, Aleks’in kendilerine Bizans’ın Roma hâkimiyetini tanıyacağı ve

demirden kilidi parçaladılar²² ve kente ilerlediler, (kentin) dört (ayrı) yerinde evlere ateş attılar²³. Çar Aleks alevi fark etmişse de onlara karşı savaşa girişemedi²⁴. Kör ettirdiği kardeşi İsak'ı çağırdı, onu tahta oturttu ve "Bunun gibi yaptıklarımın ötürü beni affet kardeşim. Bu senin Çarlığındır"²⁵ diyerek²⁶

tahta geçtikten sonra Latinlere 10.000 askerle refakat edeceği hususunda da söz verdiğinden bahsetmektedir. Aleks'in teklifi ile ilgili olarak ayrıca bk. Moore 2003, 115.

²⁰ "Sud" kelimesi için bk. Sreznevskiy 1912, 607.

²¹ Khoniates'in verdiği bilgilere göre Latinler bugünkü Üsküdar'a bir çıkarma yağmışlar ve burada bir kısım Bizans birliği ile mücadeleye girişmişlerdir. Buradaki mücadeleyi kazanmalarından sonra Haliç'e ilerlemişlerdir. Bk. Demirkent 1994, 111.

²² Burada ifade edilenin Haliç'i boydan boya kapatan demir zincirler olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Villehardouin ve Kont Hugh ile Khoniates de Haçlıların Haliç'teki demir zincirleri kırdıklarını ifade ederler. Marzials 1921, 38; Andrea 2000, 193; Demirkent 1994, 111, 112. Buradaki zincirlerin kırılması ile Venedik donanması Khoniates'in verdiği bilgiye göre Haliç'teki surlara ulaşabilmiş ve burada bulunan Bizans donanmasını mahvetmişlerdir. Dahası Latin ordusu buradan Eyüp'e varmış ve karargâhını buraya kumuştur. Bu hareket kentin ele geçirilmesi için önemli bir adım olduğu anlaşılmaktadır. Bk. Demirkent 1994, 112. Haliç'e girilmesi ve bunun önemi için ayrıca bk. Gibbon 1837, 1068; Mcneal ve Wolff 1969, 178, 179. Bu zincirler daha sonra zafer nişanesi olarak Suriye'ye gönderilmiştir. Bk. Demirkent 1994, 176.

²³ Latin kaynaklarından sadece İstanbul'un Yıkımı Hikâyesi bu yangınla ilgili bilgi vermiştir. Buna göre yangın son derece büyük bir alanı etkilemiştir. Hikâye ayrıca yangının Venediklilerce çıkarıldığını ifade eder ki Novgorod I. Kroniğindeki kaydı doğrulaması açısından önemlidir. Bk. Andrea 2000, 217. Khoniates de söz konusu yangına değinmemektedir. Onun yazdıklarına göre yangın o kadar büyüktü ki "Yangını söndürmek için -nehirler gibi- oluk oluk akan gözyaşları gerekiyordu". Dahası burada verilen bilgilere göre yangın Blakhernai Sarayından Işın Demirkent'in Haliç Surlarına yakın bir yere yerleştirdiği Evergetes Manastırına ve buradan da yeri belli olmayan Deuteron isimli mahalleye kadar etkilemiştir. Bk. Demirkent 1994, 114, 115.

²⁴ Novgorod I kroniği yazarı İmparator III. Aleks ile Haçlılar arasında cereyan eden kanlı mücadeleler hakkında bilgi vermemekte, sanki mücadelelerin ilk zamanlarında kentten kaçtığı yönünde bir intiba uyandırmaktadır. Hâlbuki Villehardouin'in kayıtlarından III. Aleks'in Haçlılarla uzunca bir süre mücadele ettiği anlaşılmaktadır. Bk. Marzials 1921, 36-45. İstanbul'un Yıkımı Hikayesinde de III. Aleks'in en azından bir süre Latinlerle mücadele ettiğinden bahsedilmektedir. Bk. Andrea 2000, 217. Khoniates de onun başında bulunduğu ordunun mücadelesine değinir, ancak kendisini gerek tedbir almaması gerekse de mücadelelerdeki tutumundan ötürü çokça eleştirir. Demirkent 1994, 108, 109, 113.

²⁵ Khoniates'in verdiği bilgilerde III. Aleks'in kardeşini tahta yerleştirdiği ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Bunun yerine saraydaki maiyetin pek de istememekle birlikte Latin saldırılarından korunmak için son çare olarak İsak'ı tahta geçirmeye karar verdikleri ifade edilmektedir. Bk. Demirkent 1994, 120.

²⁶ III. Aleks'in sözleri ile Khoniates'in III. Aleks'in karakteri ile ilgili verdiği bilgiler uyusmaktadır. Zira yazara göre zaten yumuşak bir karakterde olan İmparator, kardeşinin gözlerini kör etmesinden büyük azap uymaktaydı. Bk. Demirkent 1994, 117.

kentten kaçtı²⁷. Kent, kiliseler ve sayısını veremeyeceğimiz tarifsiz güzellik yakıldı. Kutsal Sofya'nın tüm patriklerin resimleriyle donanmış giriş kısmı yakıldı, Hipodrom'dan denize, Çarın sarayından Haliç'e kadar (her yer) ateşe verildi²⁸. İsakoviçler Latinlerle Çar Aleks'i takip ettilerse²⁹ de onu yakalayamadılar ve kente döndüler. (Sonrasında Aleks) babasını tahttan uzaklaştırdı ve dedi ki "Sen körsün, Çarlığı nasıl elinde tutabilirsin, Çar benim"³⁰. İsak Çar iken kenti, çarlığı ve manastırların yağmalanmasından ötürü ve ayrıca Franklara söz verdiği ve onların sahip olduğu altın ve gümüşler için son derece müteessir oldu, hasta düştü ve keşiş oldu ve sonrasında da (bu dünyadan) göçtü³¹. İsak'ın ölümü üzerine halk kentin yakılması ve manastırların

²⁷ Villehardouin ve Khoniates onun kaçarken yanında maiyetini ve hazinesini de götürdüğünden bahsetmektedir. Ancak Novgorod I kroniğinde bu konuda bilgi verilmemektedir. Bk. Marzials 1921, 45; Demirkent 1994, 116. İstanbul'un Yıkımı Hikâyesinde de onun kentten maiyeti ile kaçtığından bahsedilir, ancak hazinenin de götürüldüğü ifade edilmez. Bk. Andrea 2000, 217.

²⁸ Villehardouin bu yangının kaza eseri çıktığını, İstanbul'un Yıkımı Hikâyesi yazarı ise kentliler tarafından çıkarıldığını ifade etmişlerdir. Bk. Marzials 1921, 51; Andrea 2000, 217, 218. Ancak Aleks'in Papa'ya yazdığı mektuptan bunun aslında Latinlerin işi olduğu anlaşılmaktadır. Bk. Moore 2003, 125. Bu bilginin bir benzeri de Khoniates'in tarihinde bulunmaktadır. Buna göre Latinler kent yakınlarında Müslümanların bir deposuna saldırmışlar ve bu saldırı bir anda Müslümanlarla Latinler arasında mücadeleye dönüşmüş ve Bizanslıların da Müslümanlara yardım etmeleri ile daha da büyümüştür. İşte bu esnada Latinler çareyi, buraları ateşe vermekte bulmuşlar ve bu da bir anda tüm kenti içine almıştır. Khoniates daha sonra bu yangını uzun uzadıya anlatmaktadır. Hatta onun yangından etkilendiğini ifade ettiği yerler burada verilen kayıtlarla büyük oranda uyusmaktadır. Bk. Demirkent 1994, 123-125. Yangının tarihi hakkında da bir fikir yürütülebilir. Hem Novgorod I kroniği hem de Khoniates'in tarihinde bunun III. Aleks'in III. Aleks'i takibinden önceye tarihlenmektedir. Onun 1 Ağustos'ta tahta oturduğu ve 19 Ağustos'ta III. Aleks'i takip ettiği akla getirilecek olursa bunun 1-19 Ağustos 1203'te ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

²⁹ İstanbul'un Yıkımı Hikâyesinde de IV. Aleks'in III. Aleks'i beraberinde Latinlerle birlikte takip etmesinden bahsedilmektedir. Dahası biz bu takibin tarihi hakkında da bir fikir sahibi olabiliyoruz. Zira bundan önce yazar Latinlerle kentliler arasında gerginliğin olduğundan bahsetmekte ve bunu 15-22 Ağustos tarihlerine vermektedir. Bundan dolayı bu takibin Ağustos sonu veya Eylül başı olduğu anlaşılmaktadır. Daha kesin bir tarih ise Khoniates tarafından 19 Ağustos olarak verilmektedir. Bk. Demirkent 1994, 127. Brand ise bunu 11 Kasım 1203 olarak tarihlenmekte ancak birkaç satır aşağıda da 19 Ağustos'ta kente geri döndüğünden bahsetmektedir. Bk. Brand 1968, 463.

³⁰ İstanbul'un Yıkımı Hikâyesi hariç Latin kaynaklarının tamamı ile Khoniates'in tarihindeki bilgiler baba ve oğlun tahta beraber oturduklarını teyid etmektedirler. Bk. Marzials 1921, 45, 46, 53; Andrea 2000, 255; Demirkent 1994, 120. İstanbul'un Yıkımı Hikâyesinde ise Latinlerin tahtı Aleks'e bıraktıklarından bahsedilir. Bk. Andrea 2000, 217. Konuyu inceleyen bilim adamları baba ve oğlun müşterek idaresini belirten kayıtları kabul etmişlerdir. Brand 1968, 473; Runciman 1992, 105; Hassey 1969, 150; Mcneal ve Wolff 1969, 180.

³¹ Villehardouin'in belirttiğine göre İsak oğlunun tahttan indirilmesi üzerine hastalanarak ölmüştür. Bk. Marzials 1921, 56. Brand da onun oğlunun tahttan indirildiği Şubat başlarını kabul eder.

yağmalanmasından dolayı oğluna karşı isyan ettiler. Teba toplandı³² ve iyi adamlar (seçtiler), onlarla kimi Çar olarak atayacaklarını düşündüler. Ve hepsi Radinos'u tercih ettiler, o ise Çarlığı istemedi, onlardan saklandı, papaz kıyafetine büründü. (Bunun üzerine) karısı alındı ve Aziz Sofya (kilisesine) getirildi. Onu çok zorladılar: "Söyle bize kocan nerede?" ve o kocasının nerede olduğunu söylemedi³³. Sonra asker (bir kimse olan) Nikola³⁴ adında birisini aldılar³⁵, patrik olmaksızın³⁶ onu tahta oturtular ve o onlarla altı gün ve altı gece³⁷ Aziz Sofya'da kaldı³⁸. Çar İsakoviç ise (bu esnada) Blachernai'de bulunuyordu ve (Bizanslı) asillerin bilgisi olmaksızın Latinlerin kente girmesini istiyordu³⁹. Boyarlar bunu fark etmeleri üzerine Çar'ı Latinlerin saldırmasına

Brand 1968, 473. Bunun yanında Novgorod I kroniği yazarının İsak'a sevgi dolu bakışına rağmen Khoniates onu kıyasıya eleştirir. Bk. Demirkent 1994, 121, 122.

³² Bu toplantıya dair en detaylı bilgi halkın arasında bulunan Khoniates tarafından verilmektedir. Ona göre bu toplantı 25 Ocak 1204'te başlamıştır. Demirkent 1994, 132. Nikolas'ın İmparator ilan edilmesi ile sonuçlanan toplantının halkın geneli tarafından yapıldığı İstanbul'un Yıkımı Hikâyesi'nde de ifade edilmiştir. Bk. Andrea 2000, 220.

³³ İmparator seçilmesi için Aya Sofya'da toplanmış halkın içinde yer alan Khoniates Rodinos isimli bir kişinin İmparator seçilmesine karar verildiğinden bahsetmemektedir. Ancak yine de burada geçen bilginin doğru olduğu Khoniates'in, onların pek çok insanın ismini İmparator olarak ileri sürdüklerinden bahsetmesinden anlaşılmaktadır. Buradaki kayıt için bk. Demirkent 1994, 132, 133.

³⁴ Khoniates onun soy ismini Kanabos, İstanbul'un Yıkımı Hikâyesi yazarı ise Macellanius olarak vermişlerdir. Bk. Demirkent 1994, 133; Andrea 2000, 220.

³⁵ Burada onun İmparator olmaya zorlanmasından bahsedilmemekteyse de Khoniates onun Aya Sofya'da bulunanlarca İmparatorluk makamını kabule zorlandığını ifade etmiştir. Bk. Demirkent 1994, 133.

³⁶ Patriğin burada bulunmaması Patriğin isyancıları desteklemediğini göstermektedir.

³⁷ Khoniates'e göre Nicolas 27 Ocak'ta İmparator ilan edilmiştir. Demirkent 1994, 133.

³⁸ Bu hadisenin 7 Ocak'tan sonra olduğu İstanbul'un Yıkımı Hikâyesi'nde verilen bilgilerden anlaşılmaktadır.

³⁹ Genel olarak Aleks'in Haçlıların baskısından pek de memnun olmadığı, Papa'ya 23 Ağustos 1203 tarihinde, yani tahta çıkmasının 23. gününde yazdığı mektuptan anlaşılmaktadır. Söz konusu mektup metni için bk. Andrea 2000, 78. Ayrıca bk. Moore 2003, 125. Konuyu inceleyen Brand, Aleks'in Latin isteklerini yerine getirme hususunda son derece istekli olduğundan bahseder. Ancak ona göre bu, onları biran evvel kentten uzaklaştırmak içindi. Bk. Brand 1968, 462. Hem Villehardouin hem de İstanbul'un Yıkımı Hikâyesinde ise Aleks'in Latinlerden bir süre daha İstanbul'da kalmalarını istediğinden bahsedilir. Marziols 1921, 47, 48; Andrea 2000, 217. Durum bu şekildeyken Aleks neden Latinlerle ilişki kurmuştur? Bu konuda en aydınlatıcı bilgi Khoniates tarafından verilmektedir. Buna göre IV Aleks, Nicolas'ın İmparator ilan edildiğini duyması üzerine Latinlerle konuyu görüşmüş ve Latin ordusunun kente girmesini istemiştir. Bk. Demirkent 1994, 134. Son olarak Soissons Anoniminde kentliler ile Aleks arasında sorunlar baş gösterdiğinde, Aleks'in Latinlerle işbirliğine giriştiği ifade edilmektedir. Andrea 2000, 234. Herhalde Aleks yukarıda da ifade ettiğimiz gibi genel olarak Latinlerden memnun değildi, ancak halkla arasında sorunların baş göstermesi ve hemen

izin vermemesi için uyardılar⁴⁰ (ve) dediler ki: “Biz senin yanındayız”. Daha sonra Boyarlar Frankların faaliyetlerinden korktular (ve) Myurçyufı’u⁴¹ düşündüler, İsakoviç’i yakaladılar, Myurçyulf’u tahta geçirdiler⁴². Myurçyulf, (Aleks) İsakoviç’i hapse attırdı⁴³ ve Isakoviç’in Çarlığı (bir daha) talep etmeyeceğine dair bir anlaşma sundu ki onun idaresi altında riayet gösterilmedi. (Bundan sonra) Myurçyulf, Nichola ve Aziz Sofya Kilisesindeki halka elçi gönderdi (ve dedi ki) “Düşmanınız İsakoviç’i ele geçirdim, (şimdi) ben sizin Sezarımız’ım; Nichola’yı Boyarlar arasında birinci sınıfa atıyorum, tahtından feragat etsin.”⁴⁴. Ve tüm halk onun tahttan el çekmesine izin vermediler, daha da yeminler ettiler: “Her kim Nichola’dan geri adım atarsa, lanetlensin”. Aynı gün geceyi beklediler, hepsi dağıldı ve (Myurçyulf’un adamları tarafından) Nichola ile karısı ele geçirildi ve hapse atıldılar. Aleks İsakoviç’i (ise) surlara yerleştirdi. Myurçyulf’un kendisi ise 5 Şubatta⁴⁵ Çar oldu⁴⁶ ve Latinleri öldürmeye ant içti. Latinler ise İsakoviç’in esir edildiğini duydular ve kent yakınındaki yerlere saldırdılar ve Myurçyufı’a dediler ki: “İsakoviç’i bize ver ki Alman hükümdarına gidelim ve Çarlık senin olsun” Murçyufı ve tüm boyarlar

sonrasında da Nicolas’ın İmparator ilan edilmesi ile Latinleri kente davet etmiş ve isyanın bastırılmasını rica etmiştir.

⁴⁰ Utoliti kelimesi esasen ikna etmek, yatıştırma manalarına gelse de biz bunu uyarmak şeklinde ifade etmeyi yeğledik. Kelime için bk. Sreznevskiy 1912, 1311, 1312.

⁴¹ Bu kişi IV. Aleks’in eniştesi ve III. Aleks’in damadı idi. Onunla ilgili bk. Runciman 1992, 107; Hassey 1969, 150. Onun soy ismi aslında Murtzuphlos idi. Bu unvan kendisine çatık kaşlı olmasından dolayı verildiği Khoniates tarafından ifade edilmektedir. Bk. Demirkent 1994, 131.

⁴² V. Aleks’in asillerce tahta seçilmesi İstanbul’un Yıkımı Hikâyesi’nde de ifade edilmiştir. Bk. Andrea 2000, 220.

⁴³ Onun hapse atılması ile ilgili Nicetas Khoniates ayrıntılı bilgi vermektedir. Buna göre IV. Aleks kandırılarak hapse atılmıştır. Khoniates Tarihinde onu pek çok kez zihnen çocuklukla suçlamıştır. Bu kandırılma hikâyesi de herhalde onun bu yapısı ile alay etmek için sonradan uydurulmuş olsa gerektir. Khoniates’teki kayıt için bk. Demirkent 1994, 134, 135.

⁴⁴ Hadiseleri detaylı bir şekilde anlatan Khoniates, V. Aleks’in, Nicolas’ı destekleyenlerle ilişkiye geçerek onlara teklif götürdüklerinden bahsetmez.

⁴⁵ Novgorod I kroniği haricinde sadece İstanbul’un Yıkımı Hikâyesi’nde onun 7 Ocak’taki hadiselerden sonra tahta geçtiği bildirilmektedir. Andrea 2000, 219, 220. Novgorod I kroniğinde verilen bilgi Khoniates’in Tarihini çeviren Işın Demirkent tarafından da kabul edilmiştir. Bk. Demirkent 1994, 135.

⁴⁶ V. Aleks’in onu Aya Sofya’da kuşatma altına aldığı ve tahttan indirerek tek başına hüküm sürmeye başladığı bilgisi İstanbul’un Yıkımı Hikâyesi’nde de bulunmaktadır. Bk. Andrea 2000, 220. Aynı hikayeyi Troisli Alberic de ifade etmektedir. Ancak onun verdiği bilgilere göre V. Aleks Latinlerle mücadele ederken kentliler, Nicolas’ı İmparator olarak seçmişler, V. Aleks ise bu durum üzerine onları Aya Sofya’da kuşatma altına almıştır. Doğrusu ise Novgorod I ve İstanbul’un Yıkımı Hikâyesi’nde anlatıldığı şekilde kentlilerin önce Nicolas’ı İmparator olarak seçtikleri, ardından V. Aleks’in İmparator olması ve sonrasında da Latinlerle mücadeleye girişmesidir. İstanbul’un Yıkımı Hikayesindeki kayıt için bk. Bk. Andrea 2000, 304.

onun yaşamasına izin vermediler ve İsakoviç'i boğdular⁴⁷ ve Latinlere dediler ki: "Öldü, gelin ve görün"⁴⁸. Franklar onların itaatsizliklerinden dolayı karmaşaya düştüler, Alman Sezar'ı ve Papa Çargrad'ta kötülük yapılmasına dair emir verdi; onların hepsi kendilerine dediler ki: "Bizimle birlikte gelen İsakoviç'e sahip değiliz, şan içinde dönmektense Çargrad'ta ölmek (bizim için) daha iyidir." Böylelikle kente saldırmak (için) hazırlığa başladılar. Daha önceden olduğu gibi düşündüler, gemilerin direğinden merdiven, diğer gemilerin üzerinde saldırı silahları ve merdivenler (bulunuyordu), ve diğerlerini de içi reçine dolu fiçıları kente boydan boya asmaları için düşündüler, meşale parıldadı ve evlere sıçradı, tıpkı kentin daha önce yanmasında olduğu gibi. Kente 9 Nisanda saldırdılar⁴⁹ gelişlerinin beşinci haftasının cumasında⁵⁰, fakat kente hiçbir şey yapmaya muvaffak olamadılar, Latinler arasından yaklaşık 100 kişi öldü. Ve Latinler (buldukları son noktada) üç gün kaldılar ve Paskalya Haftasındaki Pazar(tesi) günü⁵¹ güneş doğarken Vergetis olarak anılan Aziz Kurtarıcı ve İspigas istikametinde saldırdılar, Laherni'ye kadar (olan yerleri) ele geçirdiler. 40 büyük gemiyle saldırdılar; zafer kazandılar, onların arasında atlılar vardı, onlar ve atları zırh giymişlerdi. Onların diğer gemileri ve kadirgaları yakılmaktan korktukları için geriye çekildiler, daha önce Grekler (Latinlerin) 10 gemisini ateşle mahvetmişlerdi. (Grekler) Doğru seçilmiş zamandaki havada geceleyin Vasilev günü gecesinde (saldırdılar), fakat Latin gemilerine hiçbirşey yapamadılar, (çünkü) İsakoviç'ten haber almışlardı⁵², Grekler gemilere ve onlara saldırmayı emrettiler, (ancak) Latinleri yak(a)madılar.

⁴⁷ Aleks'in boğularak öldürüldüğü Khoniates'in Tarihinde ve Soissions Anoniminde de kaydedilmiştir. Bk. Demirkent 1994, 136; Andrea 2000, 234. Coggeshallı Ralph ise onun halk tarafından öldürüldüğü ifade edilmiştir, ancak burada öldürülüş şekli ile ilgili bilgi verilmez. Bk. Andrea 2000, 284.

⁴⁸ İstanbul'un Yıkımı Hikâyesi'nde IV. Aleks'in 8-9 Şubat'ta öldürüldüğü ifade edilmektedir. Bk. J.A. Andrea, a.g.e., s.220. Bu verilen tarih V. Aleks'in tahta geçme tarihi olarak Novgorod I'de verilen 5 Şubat tarihine de şaşırtıcı şekilde uygundur.

⁴⁹ Khoniates de saldırıların 9 Nisan'da başladığını ifade eder. Demirkent 1994, 142. Bununla birlikte Novgorod I'de saldırıların tam olarak ne zaman başladığına dair bilgi verilmemiştir. Ancak diğer kaynaklardan bu saldırıların 27 Aralık'ta başladığını biliyoruz. Bunun yanında Latinler saldırılarını daha 6 Nisan'da şiddetlendirmeye başlamışlardı. Bk. Brand 1968, 463; Runciman 1992, 108.

⁵⁰ Khoniates'in belirttiğine göre 9 Nisan'daki saldırı şafak sökerken gerçekleştirilmiştir. Bk. Demirkent 1994, 142.

⁵¹ Khoniates de Pazartesi günü gerçekleşen mücadelelerden bahsetmekte, tıpkı Novgorod I kroniğinde olduğu gibi bunun diğerlerinden daha şiddetli olduğunu ifade etmektedir. Ancak bunu Novgorod I gibi Pazar değil, Pazartesi gününe tarihlenmektedir. Burada Bizans tarihçisinin kronolojisi kuşkusuz ki daha muteberdir. Bk. Demirkent 1994, 143.

⁵² Daha önce Aleks'in öldürüldüğünden bahseden kronik yazarı burada çelişkiye düşmüştür.

Ve Çargrad'ın ele geçirilişi şu şekilde oldu: Geceleyin gemiler şehir surlarına çekildi, onların yüksek merdivenleri kentten yüksekti, küçük merdivenler (ise) kent surları⁵³ ile aynı hizadaydı⁵⁴, kentteki Grekler uzun merdivenlerle, Varegler⁵⁵ (ise) taşlar ve oklar ve mızraklar (atarak) savaştılar, kısa (merdivenler) ile kente eriştiler ve böylelikle kenti ele geçirdiler, Sezar Myurçyufl ise boyarları ve bütün insanları güçlendiriyor, Latinlerle mücadele etmek istiyordu, (ancak) onu dinlemediler: hepsi kaçtı. Sezar da onların arkasından kaçtı ve onlara At Meydanında yetişti, boyarlar ve insanlara pek çok sözler söyledi. Sonra Sezar kentten kaçtı, ve patrik ve tüm boyarlar (da kentten kaçtılar)⁵⁶; ve Latinlerin tamamı 12 Nisan'da, Aziz Vasili gününde, Pazar(tesi)⁵⁷ günü kente girdiler, (her) yeri ele geçirdiler, Aziz Kurtarıcının (olduğu yerdeki) Sezarın tahtı da dâhil, ve burada geceye kadar kaldılar. Sabahleyin, gün ışıklarının doğmasıyla Aziz Sofya'ya girdiler, (buranın) kapısının (kıymetli aksamını) yüzdüler ve parçalara ayırdılar, altın süslemeli mimber⁵⁸, 12 gümüş sütünü, 4 ikon çerçevesini⁵⁹, ikon dairesini⁶⁰ oyduklar⁶¹; sunakta bulunan içinde insandan daha uzun, ceviz ağacı⁶² (büyüklüğünde) 12 haçı, sütunların arasındaki gümüş(ten yapıma) sunak yapıları, büyüleyici sunağın⁶³ nadide taşları ve büyük incileri oyuldu ki bunların hiçbirisi kimsede görünmemişti; ve daha önce

⁵³ Kronik yazarı bu gemilerin nerede bulunduğu ile ilgili bilgi vermemektedir. Ancak Khoniates'ten öğrendiğimiz kadarı ile onlar Haliç Surları denilen surlarda mevzilenmişlerdi. Bk. Demirkent 1994, 141.

⁵⁴ Gemilerin üzerine konan korunaklı ve korunaksız merdivenlerden Khoniates de bahsetmiştir. Demirkent 1994, 139, 141.

⁵⁵ Vareg kelimesinin Bizanslılarca, Avrupalılar tarafından Viking olarak ifade edilen halk için IX. yüzyıldan itibaren kullanıldığı bilinmektedir. Onlardan aynı zamanda Kont Hugh'un mektubunda da bahsedilmektedir. Bu kayıt için bk. Andrea 2000, 191, 192. Onların kent müdafası ile ilgili ayrıca bk. Runciman 1992, 104; Nikolayeva 2004, 135; Dawkins 1947, 41.

⁵⁶ V. Aleks'in kaçmasının ardından kent direnişinin uzun zamandır merkezi olan Aya Sofya civarındaki kentliler Theodore Laskaris'e direnişin önderliğini üstlenmesini teklif ettilerse de ilk önce buna yanaşan Konstantin Laskaris sonrasında Runciman'ın "boş şerefi" dediği İmparatorluk tacını bunu kabul etmemiştir. Demirkent 1994, 145, 146. Ayrıca bk. Runciman 1992, 108.

⁵⁷ 58. dipnota bk.

⁵⁸ Ortaçağ Latinesine ait olduğunu tespit ettiğimiz Ambon kelimesi için bk. Niermeyer 1976, 40.

⁵⁹ Kelime için bk. Mikloşiç vd. 1899, 316.

⁶⁰ Kelime için bk. Mikloşiç vd. 1899, 866; Sreznevskiy 1912, 1096, 1097.

⁶¹ Kelime için bk. Mikloşiç vd. 1899, 306.

⁶² Şişka olarak ifade edilen kelime Eski Slavca'da tam olarak "Kara Ceviz" manasına gelmektedir. Bk. Mikloşiç vd. 1899, 933. Çok enteresan bir şekilde Ceviz ağacı da Biyoloji'de Latince olarak yine Kara Ceviz manasına gelecek şekilde "Junglans Nigra" olarak ifade edilmektedir.

⁶³ Tam olarak sunak alanı manasına gelen "Tryapeza" kelimesini sadece sunak olarak ifade ettik. Kelime için bk. Sreznevskiy 1912, 985.

sunakta bulunan kırk büyük kase, sayısını ifade edemeyeceğimiz (kadar çok) askılı şamdan⁶⁴ ve gümüş şamdanları paha biçilmez tören çanaklarıyla gerçeğin hizmetindeki şerefli haçı, paha biçilmez ikonların hepsini oyduklar; kan sunağının⁶⁵ altında 40 küp miktarında altın buldular; (Aya Sofya'nın) odalarında, duvarları(nın dibi)nde, gizli vazolarda (buldukları) altın ve gümüş(ün miktarı), tıpkı nadide çanakların sayısı(nın bilinmediği) gibi bilinmezdir⁶⁶. Bu tüm anlatılan sadece (Aziz) Sofya'dakidir, Blaharne'deki kutsal ruhun her Cuma günü ziyaret ettiği Aziz Meryem Ana (kilisesi de) soyuldu, diğer kiliseleri hiçbir insanoğlu sayısız olmasından ötürü söyleyemez. Kenti yükselten Meryem Ana'nın Aziz Dgitri'si iyi insanlar(ın yardımı) ile Tanrı (tarafından) korundu ve bugün de beklentimiz üzere ayakta; kentteki ve dışındaki diğer kiliselerin, kentteki ve dışındaki manastırların tamamı yağma edildi ki bunlar sayısızdır ve güzellikleri de ifade edilemez. Rahipler ve rahibeler ve din adamlarını soydular ve bazılarını da katlettiler; hala (kentte) bulunan Grekler ve Vargler de kentten ayrıldılar. Onların (Latinlerin) komutanlarının ismi: 1. Dinsiz Dedrik'in yaşadığı Bern kentinden Romalı Markos, 2.Kondof Oflandr, 3.'sü ise Venedik'teki Aziz Markov adasından Kör Duj. Duj'un kendisi Sezar Manuel (tarafından) kör edilmişti, pek çok filozof Sezar'a yalvardılar: "Eğer Duj öldürülmezse senin Çarlığına pek çok kötülük edecek"; Çar da onu öldürmek istemedi, onun gözlerinin camla kör edilmesini emretti, ve onun gözü incinmemiş gibi (kesildi), (fakat yine de) hiçbir şey göremedi. Bu Duj kente pek çok saldırı yapmayı düşündü ve herkes ona itaat etti, ve onun gemileri çok büyüktü, (bu sayede) onlarla kenti ele geçirdi. Latinler Çargrad'ta Aralık'tan Nisan ayına kadar (kuşatma halinde) kenti ele geçirene kadar kalmışlardı. Mayıs ayının 9'unda ise Latin Flanderli Kondo⁶⁷ kendi piskoposları tarafından Sezar olarak tayin edildi ve hâkimiyet bölündü: Kent Çar'a, Haliç Markos'a ve Duj ise dokuz kısım aldı.

İşte böylelikle Tanrının koruduğu Konstantingrad ve Grek toprakları Sezarlar arasındaki düşmanlıktan mahvoldu (ve) Latinler (buraya) hükmettiler.

⁶⁴ "Ponekadela" kelimesi tam olarak pek çok mumu barındıran asılı avizeye benzeyen büyük şamdanı ifade için kullanılan bir kelimedir. Bk. Sreznevskiy 1902, 874.

⁶⁵ Kelime için bk. Sreznevskiy 1893, 1339; Mikloşiç vd. 1899, 344.

⁶⁶ Khoniates de çalınan ve hakarete uğrayan eşyaların bir listesini vermektedir. Ancak bunlar arasında en dikkati çeken Novgorod I kroniğinde yer almayan içinde İsa'nın kanının bulunduğu bir kap idi. Bk. Demirkent, 1994, 147, 148.

⁶⁷ Burada ifade edilen Flanderli Baldwin'dir. Baldwin'in düklük yaptığı yer kaynağımızda aslında "Flarend" olarak ifade edilmiştir. Ancak biz burada en azından bu yerin ismini doğru şekilde yazmayı uygun bulduk.

BİBLİYOGRAFYA

- Andrea 2000: Andea, A.J., *Contemporary Sources for the Fourth Crusade*, Brill Publication, Leiden 2000.
- Bilyaev 1852: Bilyaev, İ.D., *O Geografiçeskih Svedeniyah v Drevney Rossii, Zapiski İmperatorskogo Russkago Geografiçeskago Obşçestva, Knijka VI, İzdanaya pod redaksey A.N. Popova, V Tipografiya Otd. Sobstvennoy ego İmperatorskago Veliçestva Kantselyari, Sanktpeterburg 1852, ss.1-264.*
- Brand 1968: Brand, C.M., *A Byzantine Plan for the Fourth Crusade, Speculum, Vol.43, No.3/Jul. 1968, ss.462-475.*
- Dawkins 1947: Dawkins, R.M.; *The Later History of the Varangian Guard: Some Notes, The Journal of Roman Studies, Vol.37, Part I-II/1947, ss.39-46.*
- Demirkent 1994: Demirkent, I.; *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206), Dünya Kitapları, İstanbul 1994.*
- Filaret 1850: Filaret, *İstoriya Russkoy Tserkvi Period Vtoroy Mongol'skiy, Tipogradii V Got'e, Moskva 1850.*
- Gibbon 1837: Gibbon, E.; *The History of the Roman Empire, New Edition in One Volume, Printed for T. Cadell Strand, London 1837.*
- Hassey 1969: Hassey, J.M.; *Byzantium and the Crusades 1081-1204, A History of the Crusades, Vol.II, gen. ed. K.M. Setton, ed. R.L. Wolff, H.W. Hazard, University of Winconsin Press, Medison, Milaukee and London 1969, ss.123-153.*
- Luçitskaya 2006: Luçitskaya, S.İ.; *Çevvertiy Krestovih Pohod Glazami Russkogo Sovremennika, Vizantiyskiy Vremennik, Vol.65/2006, ss.107-126.*
- Marzials 1921: *Memoirs of the Crusades by the Villehardouin and De Joinville, tr. Frank Marzials, London 1921*
- Mcneal ve Wolff 1969: Mcneal, E.H.-Wolff, R.L.; *The Fourth Crusade, A History of the Crusades, Vol.II, gen. ed. K.M. Setton, ed. R.L. Wolff, H.W. Hazard, University of Winconsin Press, Medison, Milaukee and London 1969, ss.153-187.*

Novgorod I Kroniğinde İstanbul'un Latinlerce İşgali ile İlgili Kayıtlar

- Medovikov 1849: Medovikov, P. Medovikov, Latinskiye Imperatorı v Konstantinopol, Universitetskoy Tipografii, Moskva.
- Mikloşiç vd. 1899: Slovar Drevnyago Slavyanskago Yazıka, sostavlenniy F.Mikloşiç, A.H. Vostokov, Ya.İ. Berednikov, I.S. Koçetov, Izdaniye A.S. Suvorin, Sanktpeterburg, 1899.
- Moore 2003: Moore, J.C., Pope Innocent III (1160-1216), Brill Publishing, Leiden-Boston 2003.
- Niemayer 1976: Niermeyer, J.F.; Mediae Latinitatis Lexicon Minus, Fasciculus I, Brill Publ. Leiden 1976.
- Nikolayeva 2004: Nikolayeva, T.V., Otnoşçeniya Mejdu Daniey i Vizantiey v Pravlenie İsaaka II i Alekseya III Angelov (Po Materialam Skandinavskih İstoçnikov), Vizantiya i Zapad, pred. G.G. Litavrin, Rossiyskoy Akademii Nauk, Institut Vseobşçey İstorii, Moskva 2004, ss.132-135.
- Noble 2001: Noble, P; The Importance of Old French Chronicles as Historical Sources of the Fourth Crusade and the Early Latin Empire of Constantinople, Journal of Medieval History, Vol.27/2001, ss.399-416.
- Pamir-Dietrich 2006: Pamir-Dietrich, A.; 13th-15th Century Russian Accounts of Constantinople and Their Value as Historical Sources, Russian Literature, Vol.LX, 2006/II, ss.227-239.
- Pears 1886: Pears, E., The Fall of Constantinople, New York 1886.
- Queller vd. 1974: Queller, D.E.-Compton, T.K.-Campbell, D.A., The Fourth Crusade: The Neglected Majority, Speculum, Vol.49, No.3/Jul. 1974,
- Runciman 1992: Runciman, S.; Haçlı Seferleri Tarihi, C. III, Çev. Fikret İşıltan, TTK yay, Ankara 1992.
- Sreznevskiy 1893: Sreznevskiy, İ.İ.; Materialı dlya Slovarya Drevne-Russkago Yazıka po Pis'mennım Pamyatnikam, Tom Perviy, Izdaniye Otdelniya Russkago Yazıka i Slovesnosti Imperatorskoy Akademi Nauk, Sanktpeterburg 1893
- Sreznevskiy 1902: Sreznevskiy, İ.İ.; Materialı dlya Slovarya Drevne-Russkago Yazıka po Pis'mennım Pamyatnikam, Tom Voroy, Izdaniye Otdelniya Russkago Yazıka i Slovesnosti Imperatorskoy Akademi Nauk, Sanktpeterburg 1902.

Altay Tayfun Özcan

- Sreznevskiy 1912: Sreznevskiy, İ.İ.; Materialı dlya Slovarya Drevne-Russkago Yazıka po Pis'mennım Pamyatnikam, Tom Tretiy, Izdaniye Otdelniya Russkago Yazıka i Slovesnosti Imperatorskoy Akademi Nauk, Sanktpeterburg 1912.
- Vasiliyev 1971: Vasiliev, A.A.; The History of Byzantine Empire, Vol.II, Winconsin University Press 1971.

Altay Tayfun Özcan